

*Тијана Перић Дилигенски**Институт за политичке студије, Београд*

НЕОМАРКСИСТИЧКА МИСАО О ДРЖАВИ*

Сажетак

Предмет анализе овог рада је концепт државе из перспективе неомарксизма. Неомарксизам као теоријски супститут марксизма наставио је да негује марксистички концепт државе са варијететима који завређују посебну анализу. У оквиру неомарксизма не постоји консензус о јединственој теорији државе, већ се јавља тензија између две теоријске позиције, чије су полазне премисе у раскораку. Инструментализам, оличен у опусу Ралфа Милибанда полази од парадигме модерне државе као државе у капиталистичком друштву и он позиционира у други план структуру друштва. За разлику од ове позиције, структурализам Никоса Пуланцаса даје примат структури и подвлачи да је модерна држава ништа друго, до капиталистичка држава. Пуланцас пледира за полуаутономну позицију државе, која у крајњој инстанци задржава класни детерминизам.

Кључне речи: неомарксизам, држава, инструментализам, структурализам, релативна аутономија

У савременој политичкој, правној и филозофској теорији не постоји консензус о концепту државе али се узима као аксиом ставиште да је концепт државе најважнији за политички дискурс и за политичку анализу, будући да је држава најзначајнија политичка институција. У обимној и комплексној литератури постоји велики

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

број класификација државе, које се неретко разликују у нијансама.¹⁾

Изучавање државе не застарева, оно не подлеже променама мода и парадигми у науци, оно не губи на значају и актуелности. Ипак, држава као политичка установа мења се у зависности од потреба друштва, она иде укорак са савременим друштвеним токовима и редефинише, поново смишља или оправдава своје функције у оквиру своје јурисдикције и изван ње.

У галиматијасу теоријских разматрања о концепту државе, класична марксистичка оријентација и реафирмација њених базичних принципа оличених у неомарксизму, оставили су траг у осмишљавању физиономије државе и њене улоге у друштвеним променама. Марксова теоријска позиција је неретко била злоупотребљена и редукована на вулгарни економски детерминизам који полази од премисе да је целокупна историја дело гвоздених економских законитости (судбина Марковог учења у интерпретацији Кауцког и Берштајна) и политички волунтаризам (оличен у Стаљиновим делима).²⁾

Упркос бројним употребама и злоупотребама Марковог учења, оставља се утисак да се марксистичка и неомарксистичка теорија државе умногоме разликују од марксистичке теорије генерално, те се као логично намеће питање због чега је марксистима била неопходна теорија државе?

Сматрамо да се одговор на ово питање проналази у процесу капиталистичке репродукције, будући да је држава нужна карика овог процеса и због тога је њој посвећена значајна истраживачка пажња, те нас и не чуди констатација Ралфа Милибанда да „у марксистичкој политици не постоји ни приближно значајна институција која је важна као држава.“

У страницама које следе анализираћемо неомарксистичку мисао о држави и направимо компаративну анализу са одређењем појма државе класичног марксизма, уочавајући додирне тачке као и тачке размимоилажења ових двају теоријских концепата.

1) *Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Опширније види: Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 72-98; Види: Вукашин Павловић, *Држава и друштво*, Чигоја штампа, Београд, 2011, стр. 292-297.

2) Види: Љубиша Митровић, *Опита социологија*, Институт за политичке студије - Београд, Свен -Ниш, 2003, стр. 150. Аутор прави дистинкцију између неомарксизма који представља вид обнове Маркове теорије кроз примену његове методе на савремену проблематику и постмарксизма који излази из окриља класичне марксистичке парадигме.

Прва евидентна разлика коју ћемо детаљније елаборирати огледа се у *померању тежишта са марксистичког концепта држава као капиталистичког ентитета (који је на бранику интереса владајуће класе) на перцепцију државе као ентитета који поседује релативну аутономију у односу на владајућу класу*. Тиме се подвлачи да је конфликтна теорија државе замењена институционално-инструменталном политичком теоријом која истиче обједињујућу улогу државе.³⁾

Ренесанса неомарксистичке политичке мисли се неочекивано догодила 80-их година 20. века када је дошло до повећаног интересовања за редефинисање марксистичког концепта државе. Неомарксизам се појавио као егзотични концепт који је побудио велико интересовање стручне јавности из два разлога. Прво, неомарксизам се превасходно фокусирао на анализирање концепта државе благостања, што је било ван домета класичног марксизма и марксистичког таласа инаугурисаног у радовима Никоса Пуланцаса и Ралфа Милибанда.⁴⁾ Други разлог се објашњава родним местом овог теоријско-политичког правца а то је Скандинавија, на чијој територији марксизам никада раније није узео маха.⁵⁾

Џорџ Рицер неомарксистичку теорију означава појмом *гранд-теорија*, будући да обухвата широк спектар теорија у које он првенствено убраја критичку теорију и теорију трансформације од фордизма ка постфордизму. Рицер истиче да нису све неомарксистичке теорије понудиле грандиозан наратив али да су оне наставиле да негују Марксов концепт у дугом историјском периоду и указују на критику капиталистичког привредног система.⁶⁾

Класични марксизам као методолошко-епистемолошки приступ у политичкој науци карактерише фундаменталистичка онтологија (становиште по ком тамо негде постоји стваран свет), реалистичка епистемологија, економизам (наглашава економске

3) О овом разликовању детаљније код: Драган М. Митровић, *Правна теорија*, Правни факултет Универзитета у Београду и Службени гласник, Београд, 2007, стр. 72.

4) Између ове двојице теоретичара вођене су бритке академске расправе 60-их година прошлог века. Пуланцас је у својим радовима заузимао структуралистичку перспективу државе док је Милибанд пледирао за критику буржоаске државе, иако он према Пуланцасовим наводима никада научно није оспоравао поље буржоаских идеја, те није био кадар да схвати „друштвене класе и државу као објективне структуре, а њихове односе као објективни систем правилних повезаности.“ О овом интелектуалном дуелу шире код: Ендрију Винсент, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 201-202.

5) Детаљније о томе код: Goran Therborn, „Karl Marx returning The Welfare State and Neo-Marxist, Corporatist, and Statist Theories“, *International Political Science Review*, Vol. 7, No 2, April 1986, стр. 133.

6) Види: Џорџ Рицер, *Савремена социолошка теорија и њени класични корени*, Службени гласник, Београд, 2009, 173.

односе), детерминизам (економски односи обликују друштвене и политичке односе), материјализам (материјални односи обликују идеје а доминантне су идеје владајуће класе тј. титулара приватне својине над средствима за производњу) и структурализам (економске структуре обликују деловање актера).⁷⁾ Класични марксизам се променио услед теоријских критика интерног карактера које су долазиле из саме марксистичке мисли (превасходно у Грамшијевим и Пуланцасовим радовима), услед новог објашњења економских, друштвених и политичких промена и учинка наведених промена.

Модерни марксизам (неомарксизам) одбацује пренаглашени економизам, одбацује детерминизам а наглашава случајности, одбацује материјализам а признаје идејама независност, наглашава улогу појединаца који више нису пука рефлексција друштвених структура.

МАРКСИСТИЧКО ОДРЕЂЕЊЕ ДРЖАВЕ

Пре него што почнемо са излагањем неомарксистичке мисли о држави, потребно је да се осврнемо на класичну марксистичку теорију државе изнете у делима Карла Маркса и Фридриха Енгелса јер ће нам то бити основ за повлачење паралеле између ове две перспективе. Марксистичка теорија државе спада у круг ангажованих теорија, чији циљ је мењање света а не само пуко тумачење. У Марксовој и Енгелсовој политичкој теорији важно је да нагласимо два кључна момента. Први је схватање државе а други је схватање демократске политике. Овај ауторски двојац прави раскид са либералним концептом државе као неутралног арбитра који представља јавни интерес или заједницу и која је вредносно неутрална. Они подвлаче да држава није неутрална, напротив, она је класно оријентисана и конципирана *in favorem* титулара приватне својине над средствима за производњу и тако репродукује услове за експлоатацију најамног рада од стране капитала а такође игра и главну улогу у интеграцији класно подељеног друштва. Држава, према овом становишту, штити приватно власништво над средствима за производњу и тако одржава односе моћи у грађанском друштву и партикуларне интересе.

Екстензивно тумачење изворних текстова Маркса и Енгелса, који се односе не феномен државе, интелектуалној заједници су

7) О обележјима класичног марксизма види: *Teorije i metode političke znanosti*, uredili David Marsh i Gerry Stoker, Zagreb, 2005, стр. 147-149.

понудили политички социолози Патрик Данливи и Брендан О Лирри. Они разликују трипартитни модел марксистичке теорије државе: инструментални модел, арбитражни модел и функционалистички модел државе. По *инструменталном* моделу, држава је извршни орган за вођење заједничких послова буржоаске класе. По овом моделу држава помоћу репресивног апарата намеће вољу владајуће класе друштву као целини. Ово становиште је присутно у Енгелсовој тези о држави као колективном капиталисти и у Лењиновој формулацији државе као инструменту репресивне моћи владајуће класе под вођством њене политичке авангарде. *Арбитражни* модел државе понудио је Маркс у анализи револуционарних догађаја из 1848. у спису Осамнаести бример Луја Бонапарте, у ком увиђа да државни апарат може да делује много аутономније у односу на директну контролу владајуће класе капиталиста. Овај модел долази до изражаја у специфичним историјским околностима када је однос класних снага у равнотежи и када јача утицај бирократског апарата државе и политичких лидера. *Функционалистички* модел на државу гледа као на сложено и неопходно функционално јединство координације друштвене организације у модерним условима врло комплексне и разубењене друштвене поделе рада. По овом становишту, влада и правно-административне институције државе су дизајниране на начин који оптимално одржава акумулацију капитала, без обзира да ли су директно контролисани од владајуће класе капиталиста, или постоји одређена равнотежа класних снага.⁸⁾

Поједини теретичари који се баве супстанцијалним анализама марксистичке теорије државе иду корак даље, идентификујући марксистичку државу као *репресивно оружје буржоазије, као инструмент у рукама владајуће класе, државу као колективног капиталисту и најзад, државу као фактор кохезије у друштвеној формацији*⁹⁾. Посебну пажњу Колин Хај посвећује инструменталистичком становишту по ком је држава инструмент владајуће класе за примењивање и гарантовање стабилности класне структуре друштва. Аутор подвлачи да се инструменталисти фокусирају на проучавање образаца понашања и личних и социјалних веза између индивидуа које уживају економску моћ (домен структуре моћи) као и надруштвени процес у који су укалупљене идеолошке везе државе и друштвене елите и друштвене везе између оних који др-

8) Ову типологију наводимо према: В. Павловић, *op. cit.*, стр. 306-307.

9) Colin Hay, „What is Marxist about Marxist State Theory?“, *The State, Theories and Issues*, edited by Colin Hay, Michael Lister and David Marsh, Palgrave Macmillan, New York, 2006, стр. 60-65.

же позиције економске моћи и државне елите.¹⁰⁾ Теоретичари који делују у оквиру парадигме о држави као колективном капиталисти перципирају државу као чувара националног капитала, апострофирајући став да капитал не може да се саморепродукује нити да он обезбеђује услове за властиту репродукцију. Тако, Алватер сматра да држава мора да интервенише у капиталистичку економију да би обезбедила услове који доприносе капиталистичкој акумулацији и тиме држава обавља „функцију општег одржавања“ која обухвата: 1) одредбу о генералној инфраструктури; 2) капацитет да се војно одбрани национално економско тржиште које регулише држава и да се спрече административне баријере у којима је држава суверен; 3) одредбу о правном систему који успоставља и спроводи право на поседовање приватне својине и забрањује праксе које потенцијално нарушавају акумулацију капитала у националним економијама и најзад 4) интервенцију државе да регулише класну борбу и неизбежни сукоб рада и капитала.¹¹⁾

На послетку излагања о класичној марксистичкој мисли о држави, дајемо нашу евалуацију ове теорије и наводимо критике које су јој упућене. *Summa summarum*, код Маркса не постоји стандардна теорија државе, већ је Марксов концепт државе фрагментаран, мада би држава у целини узев могла да буде посматрана као аспект буржоаске политичке економије. Овако одређена држава не настаје из свесне људске намере, већ она одражава унутрашњу класну борбу која се одвија у економској основи друштва. Како запажа Ендрју Винсент, „држава, без обзира шта буржоаски теоретичари кажу, не представља врховно опште добро, већ пре згуснути власнички интерес владајуће класе.“¹²⁾ На појединим местима Маркс државу изједначава са одређеним политичким институцијама, у које убраја екзекутиву, легислативу, круну, правосуђе уз напомену да се он не бави правном анализом државе и класичним правним феноменима (попут суверенитета). Држава је само бледа слика много важније економске доминације, она је класни инструмент принуде (негативно одређење државе) или средство револуционарне промене (позитивно одређење државе).

У литератури постоји гледиште по ком марксистичка струја мишљења није имала развијену кохерентну концепцију државе и политике првенствено зато што је Маркс несвесно признавао неконзистентност својих идеја у различитим подручјима сопственог

10) *Ibid.*, стр. 61.

11) *Ibid.*, стр. 64.

12) Винсент, *op. cit.*, стр. 186.

рада, те се неретко дешава да су његове анализе, укључујући ту и анализу државе, у супротности са неким општијим претпоставкама његовог историјског материјализма и шемом база надградња. На ту тему Вучина Васовић запажа да: „Марксдова визија не рачуна са државом и да се марксизам у визији или перспективи државе у много чему поклапа са анархизмом.“¹³⁾

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НЕОМАРКСИЗМА

Неомарксизам се појавио у две фазе. Прву етапу неомарксистичке политичке теорије карактеришу три кључне одлике. Прво, неомарксизам негира да је у демократским друштвима гласачко тело са својим интересним групама и конкурентним партијама титулар политичке моћи, већ тежиште анализе помера на доминантну капиталистичку класу, која манифестује своју моћ кроз различите механизме (Милибандови радови су превасходно оријентисани на ову проблематику). У питању је дакле одлика емпиријског карактера.

Друга одлика (теоријска) неомарксизма полази од структуралистичке аргументације, што му је уједно додирна тачка са марксизмом и износи хипотезу да су државе западне демократије капиталистичко-буржоаске државе у структуралистичком смислу. Ова теза се аргументује њиховом организацијом, моделима интерног функционисања, везама са друштвом које се јављају у форми класних веза у капиталистичком друштву којим они управљају. Пуланцас је био пионир у формулисању ове неомарксистичке премисе која се у годинама које су уследеле проширила и на западну Немачку.

Структуралистички оријентисани неомарксисти одбацују тезу да је држава инструмент владајуће класе те да је главно Марксово откриће чињеница да друштва поседују одређену структуру која се може научно анализирати. По њиховом становишту људска мисао, политика и деловање државе могу се посматрати као релативно аутономни од економске базе, што је уједно раскид са класичним марксистичким економизмом.

Трећа, по својој природи, политичка одлика неомарксизма огледа се у постављању ограничења не само капиталистичкој класи већ и буржоаској држави уз напомену да се ова ограничења могу савладати револуцијом (као наглом, скоковитом, коренитом промене

13) Вучина Васовић, „Држава и демократија“, *Архив за правне и друштвене науке*, 2/1993, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 276.

ном друштвене структуре или неког њеног дела) или квазиреволуционарном мобилизацијом масе.¹⁴⁾

Прва фаза неомарксизма фокусира се на анализирање концепта модерне либералне државе коју карактерише неједнака дистрибуција моћи и подношљивији класни расцепи нарастајућег капитализма, што је чињеница коју су теоретичари либералне провенијенције одбијали да признају. Допринос првог неомарксистичког таласа огледа се у повратку проучавања државе као институционално-организационе структуре знатно шире од „управљачког монопола“ и много диференцираније од друштва као „политичког система“ Према оцени теоретичара Терборна, неомарксизам је „истакао проблематику односа између државе и капиталистичке економије, што политичка наука у великој мери одбија да призна упркос све израженијој интервенцији западних држава у њихове економије.“¹⁵⁾

Рани неомарксизам прави јасну дистинкцију између појма државе и класе. Према овом гледишту, државе више нису поистовећене са класама, у питању су два засебна ентитета. Државе су тела која доносе политичке одлуке и оне су најзначајнији политички актери. Класе су друштвене групе које функционишу путем координисаних акција својих припадника али класе *per se* не одлучују.¹⁶⁾

У другој неомарксистичкој фази померило се тежиште са проучавања државе на проучавање класе. Ако би држава била у центру анализе, то би било искључиво у контексту државе благостања.

Од 1960. године критички оријентисани неомарксисти покренули су серију дебата о „капиталистичкој држави“. Они су дебатовали о алтернативним разумевањима социоекономских функција које обавља капиталистичка држава. Некима се чини да је капиталистичка држава инструмент владајуће класе, други је виде као гаранта производње економске кумулације а за поједине неомарксисте држава је арена за политичке класне борбе.¹⁷⁾

И данас не губи на значају концептуално разграната и емпијски шаролика теорија која третира улогу државе у транзиционом процесу преласка са феудализма на капитализам, стављајући

14) Одлике неомарксизма наводимо према: G. Therborn, *op. cit.*, стр. 134.

15) *Ibid.*

16) *Ibid.*, стр. 135.

17) Theda Skocpol, „Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research“, Cambridge University Press, 1985, стр. 5.

акцент на социоекономску улогу државе у напредним капиталистичким демократијама и потенцирајући улогу и значај државе у друштвима капиталистичке економије.¹⁸⁾ Скокполова елаборира да су на теоријској равни неомарксистички теоретичари државе задржали уграђене премисе о друштвеној структури. Штавише, они нису ни довели у сумњу марксистичку потку о економској бази државе која је инхерентно обликована класама или класним борбама и чија је функција спречавање изналажења нових начина производње. Оно што су неомарксистички теоретичари подвргли сумњи је поимање надградње друштва, која више није само пука рефлексија економске базе.

РЕЛАТИВНА АУТОНОМИЈА ДРЖАВЕ

„Држава је склоп теоријских и практичних делатности помоћу којих владајућа класа не само што оправдава и одржава своју превласт, него успева и да добије активан пристанак оних над којима влада.“

Грамуши

Неомарксистички теоретичари државе имају склоност ка генерализацијама и компаративним истраживањима те откривањима законитих тенденција и каузалних веза унутар државне структуре. Они трагају за откривањем карактеристика које су заједничке свим државама у погледу начина производње, фаза капиталистичке акумулације и позиције у светском капиталистичком систему.¹⁹⁾ Тада Скокпол, иако изворно не спада у ону плејаду аутора чија се теорија државе може окарактерисати као неомарксистичка, улогу модерне државе објашњава неомарксистичком аргументацијом. Она анализира улогу државе у друштвеном и транзиционом контексту, с тим да се предмет њеног истраживања своди на аргументе о државној аутономији и капацитетима државе²⁰⁾ као актера који настоји да оствари политички циљ. У својим истраживањима она

18) *Ibid.*

19) Т. Скокпол, *ibid.*, стр. 5.

20) О државним капацитетима детаљније видети: Ђорђе Стојановић, Ђурић Живојин, Деспотовић Љубиша, „Концептуални оквир за анализу државног капацитета“, *Српска политичка мисао*, бр. 2/2011, Институт за политичке студије, Београд, стр. 11-40; Видети: Стојановић Ђорђе, „Проблем државног, политичког и административног капацитета: анатомија Србије као слабе државе“, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2011, Институт за политичке студије, Београд, стр. 11-31.

се фокусира на утицај који држава има на садржај и функционирање политике.²¹⁾

Ова ауторка открива детерминанте и показатеље државне аутономије и државних капацитета које су неомарксисти гурнули под тепих а које се у бити своди на проучавање државе као политичког актера и анализирање државног бирократског апарата. Скокполова државу перципира као сет организација кроз коју колективитети званичника формулишу и примењују различите политичке стратегије. У погледу бирократског државног апарата, ауторка закључује да је овај апарат релативно аутономан када бирократе које поседују цивилни или морални кредибилитет, кумулативно испуњавају два услова: 1. када се не регрутују из доминантне власничке, комерцијалне или индустријске класе; 2. када бирократе не формирају личне или економске везе са овим класама након постављања у бирократску службу.²²⁾

Пионир идеје о релативној аутономији државе био је италијански марксиста Антонио Грамши, будући да је он први теоријски сагледао идеолошке и политичке структуре као релативно аутономне у односу на економску базу. Грамши је означен као теоретичар надградње јер је полазио од премисе да идеје и људска свест делују на економску базу друштва. Он је оформио теорију о аутономији идеја, што се сматра доприносом марксистичкој теорији државе а то се најбоље рефлектује кроз његову идеју хегемоније. Грамши сматра да идеје и идеологије играју кључну улогу у одређењу економских структура и да се буржоаско друштво може контролисати и пристанком а не само принудом. Он ову тезу аргументује увођењем појма хегемоније, којим владајућа класа обезбеђује легитимитет за своју владавину. Држава више није апарат принуде, већ постаје носилац интелектуалне доминације која изнуђује реакцију маса, она претендује да буде оправдана у очима маса.²³⁾ За Грамшија, држава није прости орган класне владавине, него је више подручје у ком се организује моћ те држава не може да игнорише класе као облик друштвених група. У његовој визији држава кординира између интереса основне групе и подређених група, она је фактички равнотежа у којој несумњиву превагу односи интерес владајуће групе, али само до одређене границе. Винсент закључује да је код Грамшија држава кључно подручје борбе и да она поседу-

21) Т. Скокпол, *op. cit.*, стр. 8.

22) О бирократском државном апарату детаљније видети: *Ibid.*, стр. 10. Видети: Ђорђе Стојановић, „Савремено схватање јавне бирократије“, *Политичка ревија*, бр. 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, стр. 1-29.

23) Е. Винсент, *op. cit.*, стр. 194.

је релативну аутономију у односу на економску базу. Држава није прост збир институција, већ она инкорпорише у себи и владајући интелектуални етос.²⁴⁾

Корелативан појам држави у Грамшијевом опусу је појам грађанског друштва. На појединим местима Грамши изједначава грађанско друштво и државу као и државу и политичку диктатуру. Он напомиње да општи концепт државе обухвата појам грађанског друштва и политичког друштва, те се у крајњем исходу држава јавља као хегемонија заштићена оклопом принуде.²⁵⁾ Из свега изнетог изводимо својеврсну Грамшијеву дефиницију државе по којој је држава апарат хегемоније подржан принудом, при чему се концепт хегемоније односи на грађанско друштво као облик интелектуалне доминације, док се принуда односи на државу као политичко друштво.

Грамши је, без сумње, проширио марксистичку перспективу у проучавању државе, тако што је реинтерпретирао појам класне владавине, потенцирао да отворена принуда није *condicio sine qua non* и формулисао је став по ком утицај помоћу идеја даје активнију и креативнију улогу држави која је кадра да утиче на економију и да убеди масе да је подрже.²⁶⁾

СТРУКТУРАЛИЗАМ VS. ИНСТРУМЕНТАЛИЗАМ

Неомарксизам се разликује од класичног марксизма у две тачке. Прво, не мали број неомарксиста наглашава већу аутономију државе. Држава више није само пуки инструмент у рукама владајуће класе, већ држава постаје поље класне борбе на коме значајне позиције могу заузети и шири слојеви народа. Друго, идеја одумирања државе губи на значају у неомарксизму и постаје неоперационализована.²⁷⁾

На развој неомарксистичке мисли о држави утицао је спор у академској заједници чији су протагонисти били Пуланцас и Милибанд. Овај спор је за нас периферан, али оно што је заоставштине ове интелектуалне расправе је другачије одређење садржаја државне политике и настанак истраживачког проблема који се своди на дилему *да ли је модерна држава држава у капиталистичком*

24) *Ibid.*, стр. 196.

25) *Ibid.*, стр. 196-197.

26) Детаљније о томе видети: *Ibid.*, стр. 197-198.

27) Ову дистинкцију запажа В. Васовић, *op. cit.*, стр. 276.

друштву или је пак капиталистичка држава и које су импликације овог разликовања?

Овако формулисано питање изискује суочавање две конфликтне неомарксистичке теоријске позиције, инструментализма (Пуланцасово одређење Милибандове перспективе) и структурализма (Милибандова карикатура Пуланцасове теоријске позиције). Инструментализам Ралфа Милибанда перципира државу као неутрални инструмент подобан за манипулацију и управљање интереса доминантне класе (владајуће елите). Милибандова полазна премиса огледа се у констатацији да модерна држава служи интересима буржоазије у капиталистичком друштву, будући да ова класа доминира над друштвом. Ова перспектива пледира за примат социјалне мреже индивидуа или друштвених снага (*agency*) у односу на друштвену структуру. У домену доношења одлука, државни службеници (персонал) односи превагу над државном формом и функцијом (као капиталистичким апаратом). Инструментализам је мрежно или персонално позициониран у констелацији између државног апарата и владајуће класе, те се владајућа класа јавља као инструмент државног апарата. Инструменталистичка теорија је отуда теорија *државе у капиталистичком друштву*, што је уједно и назив Милибандове књиге.²⁸⁾

Пуланцас је подвргао критици Милибандов теоријски концепт, одајући му признање за покушај попуњавања теоријског вакуума као и за његову разарајућу критику о митологији буржоаске државе.²⁹⁾ Он је сматрао да су Милибандова размишљања укаљана због реликта буржоаских оцена о држави. Принципијално, Милибанд је сматрао да моћ државе не произлази из државног апарата, већ из државног персонала и он је свој фокус усмерио на буржоаску митологију о слободној вољи државног службеника. Како подвлачи Пуланцас, „Милибанд се фокусира на класни концепт у контексту интересубјективних односа уместо на објективне структуралне позиције у процесу производње и на државу као у контексту међуличних веза државне елите, уместо да се фокусира на структуру, форму и функције ове капиталистичке институције.“³⁰⁾ Ова мисао је уједно и срж дебате која је склизнула у злурадну и поларизовану борбу између инструментализма и структурализма.

У својим радовима Пуланцас је заузео структуралистички угао посматрања који даје примат структури над персоналним

28) Colin Hay, *op. cit.*, стр. 72.

29) *Ibid*, стр. 71.

30) *Ibid*.

(бирокартским) апаратом државе. Он је развио теорију о *капиталистичкој држави* замишљеној као структурални систем, чија су форма и функције независне од преференција политичких актера и припадника доминантне класе.³¹⁾ Пуланцас наглашава нужност полуаутономне позиције државе у односу на владајућу класу, зарад обезбеђивања репродукције капиталистичких класних односа. Он је направио раскид са економизмом класичног марксизма тако што је оценио да је капиталистичкој држави битна релативна аутономија, уз инсистирање на детерминишућој улози класног момента у финалној инстанци. Према његовој оцени, државна аутономија је релативног карактера због потребе да држава посредује између интереса различитих фракција капитала (*exempli causa* спречавајући или смирујући сукоб између индустријског и банкарског капитала), због интервенисања у економске односе (нпр. успостављање корпоративних структура које инкорпоришу радништво како би га ослабиле)³²⁾ као и због потребе да држава посредује између класа како би смањила класне тензије које су неминовне у капиталистичком друштву. Држава штити класне интересе из разлога што њен облик представља исход прошлих борби, што Пуланцас објашњава синтагмом *структурна селективност*.³³⁾

Конкурентна перспектива Пуланцасовом концепту структурне селективности је Џесопов концепт *стратешке селективности*. Облик државе према овој кованици одражава исход прошлих стратешких борби између друштвених снага. *Differentia specifica* између појмова структурне и стратешке селективности је двојака: прво, код ове потоњег концепта структуре не одређују исходе већ оне ограничавају и олакшавају деловање и друго, Џесоп нема афинитете према класи, он је не привилегује. За Џесопа је појам релативне аутономије државе неодржив, јер је она аутономна али остаје отворено питање у којој мери. Такође, овај аутор сматра да држава, *inter alia* може да буде и капиталистичка творевина која је на бранику интереса капитала, уз напомену да је такав однос случајан а не нужан и да је ствар емпиријског истраживања, а не теоријског доказивања.³⁴⁾

31) У литератури која третира Пуланцасов концепт структурализма наилази се и на мишљење да су радови овог аутора недовољно дестилирани а поготово његова теорија капиталистичке државе. Будући да Пуланцас није био склон дефиницијама, остаје нејасна природа капиталистичке државе. О овој недоумици подробије код: В. Васовић, *ibid.*, стр. 276.

32) О државном економском детерминизму видети: Дубравка Стајић, „Однос предузетника и државе као показатељ националног капацитета привреде у Србији“, *Политичка ревија*, бр. 4/2011, Институт за политичке студије, Београд, стр. 155-171.

33) D. Marsh, G. Stoker, *op. cit.*, стр. 155.

34) *Ibid.*, стр. 156.

Tijana Peric Diligenski

NEO-MARXIST THOUGHT OF THE STATE

Summary

The concept of the state from the perspective of Neo-Marxism is analyzed in this paper. Neo-Marxism as a substitute theory of Marxism has continued to nurture the Marxist concept of the state with varieties which deserve a separate analysis. In Neo-Marxism there is no consensus on a unified theory of the state, but it is present tensions between the two theoretical positions, which are the starting premise of the limb. Instrumentalism, embodied in Ralph Miliband's work is based on the paradigm of the modern state as the state in a capitalist society, and it is positioned in the background of society. In contrast to this position, structuralism of Nikos Poulantzas gives priority to the structure and stresses that the modern state is nothing other than a capitalist state. Poulantzas pleads for a semi-autonomous state position, which ultimately keeps the class determinism.

Key words: Neo-Marxism, state, instrumentalism, structuralism, relative autonomy

ЛИТЕРАТУРА

- Васовић, Вучина, „Држава и демократија“, *Архив за правне и друштвене науке*, 2/1993, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд
- Винсент, Ендрју, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Marsh, David, Stoker, Gerry, *Теорије и методе политичке зnanosti*, Факултет политичких зnanosti свеучилишта у Загребу, Zagreb, 2005.
- Митровић, Драган, *Правна теорија*, Правни факултет Универзитета у Београду и Службени гласник, Београд, 2007.
- Митровић, Љубиша, *Опита социологија*, Институт за политичке студије, Београд – Свен, Ниш, 2003.
- Павловић, Вукашин, *Држава и друштво*, Чигоја штампа, Београд, 2011.
- Рицер, Џорџ, *Савремена социолошка теорија и њени класични корени*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Симеуновић, Драган, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Стајић, Дубравка, „Однос предузетника и државе као показатељ националног капацитета привреде у Србији“, *Политичка ревија*, бр. 4/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- Стојановић, Ђорђе, „Савремено схватање јавне бирократије“, *Политичка ревија*, бр. 1/2012, Институт за политичке студије, Београд.

- Стојановић, Ђорђе, Ђурић, Живојин, Деспотовић, Љубиша, „Концептуални оквир за анализу државног капацитета“, *Српска политичка мисао*, бр. 2/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- Стојановић, Ђорђе, „Проблем државног, политичког и административног капацитета: анатомија Србије као слабе државе“, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- Skocpol, Theda, „Bringing The State Back In: Strategies of Analysis in Current Research“, Cambridge University Press, 1985.
- Therborn, Goran, „Karl Marx returning The Welfare State and Neo-Marxist, Corporatist and Statist Theories“, *International Political Science Review*, Vol. 7, No 2, April 1986, Sage Publications Ltd.
- Hay, Colin, „What is Marxist about Marxist State Theory?“, *The State, Theories and Issues*, edited by Colin Hay, Michael Lister and David Marsh, Palgrave Macmillan, New Yourk, 2006.

Resume

Our analysis of Neo-Marxist concept of the state is based on a comparative analysis with the concept of the state of classical Marxism, which operates under the paradigm of class conflict, according which the state is as a country that defends the class interests of the ruling class, and titleholders of private ownership of means of production. Ergo, the state is only one segment of bourgeois political economy. The classical Marxist concept of the state characterized by the absence of the final, coherent and consistent theoretical shape. Classical Marxist theory was well needed state, since the state is the most important political institutions and the inevitable process of capitalist reproduction category. From what has been said, we derive conclusion that main point of disagreement between old and new Marxism is reflected in the Marxist emphasis on the wide autonomy of the state in the direction of Neo-Marxism. In both forms of Marxism states is a fundamental framework of interpretation, but Neo-Marxism goes a step further, rejecting the anachronistic and somewhat reactive attitudes of classical Marxism.

* Овај рад је примљен 18. јануара 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 04. марта 2013. године.